

Grigorij Mesežnikov – Oľga Gyárfášová – Zora Bútorová, (eds.):
Alternative Politics? The Rise of New Political Parties in Central Europe
Institute for Public Affairs, Bratislava, 2013, 229 s. ISBN: 978-80-89345-37-3

Ambicí publikace *Alternative Politics? The Rise of New Political Parties in Central Europe* širokého autorského kolektivu pod vedením editorů *Grigorije Mesežnikova*, *Oľgy Gyárfášové* a *Zory Bútorové* je analyzovat fenomén vzestupu nových politických stran v zemích V4. Tedy téma, jež je v současnosti velmi aktuální, jak ukázaly i výsledky říjnových voleb v České republice v roce 2013, v nichž získaly parlamentní zastoupení dva zcela nové subjekty – ANO 2011 a Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury získaly více než čtvrtinu všech hlasů voličů a téměř třetinu poslaneckých mandátů a ANO 2011 se stalo druhou nejsilnější českou politickou stranou za vítěznými sociálními demokraty.

Vlastní publikace je strukturována do osmi celků, doplněných předmluvou a krátkým představením autorského týmu. Úvodní kapitola *Martina Bútory* se věnuje obecnému popisu kontextu, v němž v současnosti dochází ke vzniku nových „alternativních“ politických stran v prostoru (nejen) střední Evropy. Bútorová oprávněně zdůrazňuje odlišnost většiny nových subjektů vznikajících především ve druhé polovině nultých let 21. století. Zatímco předchozí vlna nástupu populistických stran v západní Evropě byla založena na tzv. „neliberálním populismu“ (s. 12-16), pro mnoho nových subjektů analyzovaných v recenzované knize je, naopak, charakteristické jejich výrazně odlišné ideové zakotvení, resp. v některých případech nejasný ideologický profil. (s. 20) Za klad kapitoly, dále stručně shrnující zjištění představená v následujících příspěvcích, lze zmínit rovněž stručný nástin aktuální situace v dalších evropských zemích, v nichž v poslední době došlo k voličskému vzestupu nových stran. Tyto příklady přitom mohou sloužit zájemcům o sledovanou problematiku jako inspirace pro rozšíření dalšího výzkumu. I přes fakt, že Bútorová v úvodu kapitoly zdůrazňuje, že kniha nemá být čistě vědeckou prací a teoretickým pojednáním dané problematiky, textu by prospěla snaha načrtnout společný teoretický rámec, který by více propojil jednotlivé případové studie, přestože vzhledem ke značně heterogenní povaze sledovaných subjektů se tento úkol nejeví jako nejjednodušší. Zde se nabízí např. typologie nových stran Paula Lucardieho (2000), již ve třetí kapitole, která analyzuje úspěch hnutí Obyčejní ľudia a nezávislé osobnosti (OLaNO) ve slovenských volbách 2012, aplikují Oľga Gyárfášová a Zora Bútorová či její modifikovaná verze v pojetí Allana Sikka. (2011)

Ve druhé kapitole *Grigorij Mesežnikov* popisuje úspěšnost nových politických stran na Slovensku v letech 1994 až 2012. Po krátkém přiblížení všech nově úspěšných stran se autor blíže zaměřuje na tři subjekty – Sloboda a solidarita (SaS), Most-Híd a OĽaNO. Srovnání SaS a Mostu-Híd – z pohledu ideologického a programového sebevymezení, organizačního způsobu výstavby strany, vztahům k dalším stranám a způsobu oslovení voličů ve volební kampani – věrohodně dokládá, že tyto subjekty nepředstavují jednoznačnou alternativu k etablovaným stranám. Menší otázkou zůstává pouze skutečnost, zda je zcela vhodné počítat s výsledky Mostu-Híd jako s výsledky zcela nové strany (s. 56-58) s ohledem na způsob vzniku tohoto subjektu odštěpením od Strany maďarskej koalície (SMK) včetně přesunu mnoha předních politiků z SMK do Mostu-Híd (včetně bývalého předsedy SMK Bély Bugára) i faktu, že Most-Híd cílil ve velké míře zejména (ale nejen) na voliče SMK. V případě SDKÚ, která nově získala zastoupení v roce 2002 (po sloučení jedné etablované strany a frakce jedné z tehdejších etablovaných stran), přitom Mesežnikov tento subjekt jako nový nepočítá. Nejvíce pozornosti ale Mesežnikov věnuje subjektu OĽaNO, který oproti SaS i Mostu-Híd představuje skutečnou alternativu vůči stávajícímu stranickému systému (jak z pohledu organizačního modelu, tak nejasného ideologického profilu hnutí). Na veřejných prohlášeních autor demonstrovuje, že v základech OĽaNO existuje jednoznačná nekompatibilita se strukturálními základy parlamentní zastupitelské demokracie, resp. systémem ideologicky profilovaných a pevně organizovaných politických stran. S tím je do velké míry spojena i rezignace na širší organizační výstavbu hnutí a dokonce i účast ve volbách na dalších úrovních vládnutí. Tuto strategii ostatně potvrdily i krajské volby na podzim 2013, kdy OĽaNO nepostavilo žádné kandidáty. Za přínosná lze taktéž považovat zjištění týkající se vysoké úspěšnosti hnutí z hlediska vynaložených nákladů na volební kampaň, jež byly spojeny s podobou komunikace OĽaNO ve volební kampani. Ta byla do velké míry založena na silné pozici lídra hnutí Igora Matoviče a finančně úsporných nástrojích komunikace, které Matovič umně využíval, což vedlo k tomu, že se z hlediska srovnání nákladů na volební kampaň a příjmů za obdržené hlasy OĽaNO stalo jednoznačným vítězem voleb. (s. 73)

Jako třetí následuje zajímavá kapitola *Oľgy Gyárfášové* a *Zory Bútorové*, která se primárně zaměřuje na sociologické aspekty stojící za úspěchy SaS, Mostu-Híd a OĽaNO. Zde lze ocenit podrobný pohled na sociodemografické charakteristiky voličů politických stran, ale i zjištění týkající se otázky, od jakých etablovaných stran nové subjekty čerpaly v nejvyšší míře svou podporu či sebezařazení voličů SaS, Mostu-Híd a OĽaNO, které dále dokládá informacemi nastíněné již v předchozí kapitole (aniž by se přitom údaje z obou kapitol věcně duplikovaly). Zatímco se tedy voliči SaS a Mostu-Híd ve shodě s ideologickým vymezením strany na ose levice-pravice řadí spíše k středopravicové orientaci, voliči OĽaNO se nejvíce blíží průměru. Současně i pro ně (stejně jako pro hnutí samotné) není vymezení na této ose důležitou otázkou. Zajímavým zjištěním je rovněž nárůst nemaďarského elektorátu Mostu-Híd z 22 % na 44 % mezi volbami 2010 a 2012 (s. 89), což odpovídá snaze tohoto subjektu rozšířit svůj záběr i mimo obce s převahou maďarského elektorátu. Souhlasit lze i s kategorizací OĽaNO do dvou Lucardiého typů (dle původu a role, kterou si strany volí) – typu mluvčí (*prolocutor*), reprezentující opomíjené či nereprezentované zájmy, resp. typu očišťovatelé (*purifiers*), snažící se bojovat s korupcí a stranickým

klientelismem. Naproti tomu (úmyslně) nejasná ideologie OĽaNO tento subjekt vyřazuje od typu proroci (*prophets*), tedy stran, které do stranické soutěže vnášejí skutečně nová ideologická témata. Na druhé straně se jako nevyužitá příležitost jeví to, že se autorky nepokusily aplikovat Lucardieho typologii rovněž v případě SaS a Mostu-Híd.

Čtvrtá kapitola z pera *Vladimíra Krivého* předkládá kvantitativní analýzu volebních zisků OĽaNO ve volbách 2012. Autor analyzuje regionální a urbánně-rurální voličské vzorce hnutí a tato zjištění doplňuje analýzou preferenčního hlasování. Pozitivem práce je vhléd na voličské přesuny hlasů mezi politickými stranami či srovnání úspěšnosti OĽaNO ve venkovských či městských typech obcí, které doložilo vzrůstající podporu hnutí ve větších obcích, přestože nalezený vztah není zcela lineární. Za menší nedostatek lze označit zpracování mapy podpory OĽaNO (s. 110), která postrádá jakoukoliv legendu a není z ní tedy příliš jasné, jakým způsobem je konstruováno území volební podpory hnutí, jež mapa dle popisku zobrazuje; to může představovat jistý problém zejména pro čtenáře neorientující se detailněji ve volební geografii. Přidanou hodnotou kapitoly je, naopak, část věnující se analýze preferenčního hlasování, která na konkrétních datech potvrzuje jednoznačnou pozici Igora Matoviče mezi dalšími předními lidry hnutí, ale rovněž zjištění, že úspěch hnutí v roce 2012 byl z teritoriálního hlediska založen již ve výsledcích voleb z roku 2010, resp. na tehdejší teritoriální podpoře Igora Matoviče a jeho kolegů, kteří v roce 2010 získali zastoupení na kandidátce SaS.

Pátá kapitola *Petra Spáče* je první, jež přibližuje postavení nových politických stran v jiné zemi než na Slovensku, konkrétně seznamuje čtenáře s českými parlamentními „nováčky“ z voleb 2010 Věci veřejnými (VV) a TOP 09. Hlavní autorovou ambicí je opovědět na otázku, zda tyto strany představují skutečnou opozici k zavedeným stranám. Výsledné zjištění potvrzuje významné odlišnosti mezi oběma subjekty v otázkách jejich vzniku, ideového profilu či výběru kandidátů do voleb. Podle Spáče lze o jako zcela nové straně hovořit pouze o VV, které autor označuje jako neideologickou protestní stranu (s. 133), zatímco TOP 09 od počátku přijala jasný ideologický profil konzervativní strany s relativně silným liberálním akcentem v ekonomice. (s. 135) Text tak do jisté míry potvrzuje předchozí zjištění, která při analýze účinkování nových českých stran ve volbách 1996 až 2010 (za využití Lucardieho typologie, upravené pomocí Sikkova dvojrozměrného přepracování) klasifikovaly TOP 09 jako očišťovatele, tj. stranu se silnou ideologickou motivací, zatímco VV zařadily do kategorie projekt „novosti“ – tedy subjektu, jemuž schází jakákoliv jasná konvenční ideologie či volba klientely a je namísto toho poháněna vágním „projektem novosti“. (Viz Hanley 2011: 125) Jistou nepřesnost lze vidět v popisu teritoriální podpory TOP 09, kde autor uvádí, že podpora strany byla nejvíce koncentrována v západní části země a v Praze. (s. 140) Ve skutečnosti se nejvyšší podpora TOP 09 soustředila (po Praze a jejím okolí) zejména do souvislého celku na pomezí severovýchodních a východních Čech. V případě obou subjektů by tedy výkladu prospěli mapy či tabulky jejich regionální podpory, které jsou uvedeny pouze u VV v evropských volbách 2009.

Následující šestá kapitola *Andráse Bíró Nagya* a *Dániela Róny* se věnuje analýze voličského vzestupu krajní pravice v Maďarsku, konkrétně strany Jobbik – Hnutí za

lepší Maďarsko. Nagy a Róna v textu užívají celou řadu výzkumných technik a celkovou vysokou kvalitu příspěvku dále výrazně zvyšuje i řada tabulek. Rozsáhlá datová báze tak ve výsledku autorům dovoluje vyslovit podložený názor potvrzující, že za výrazným vzestupem voličského potenciálu strany stál značný organizační rozvoj Jobbiku, který rozšířil svou působnost do velkého počtu maďarských obcí, kde vznikly jeho místní organizace. Nepominutelným důvodem narůstající úspěšnosti Jobbiku ale byla rovněž schopnost strany rozšířit svou (původně) omezenou programovou nabídku a důležitou roli sehrála i schopnost adaptace klíčových mobilizačních témat. Mezi roky 2009 a 2010 Jobbik opustil do té doby primární důraz na téma „cikánského zločinu“ na úkor otázky „politického zločinu“ a obecně sentimentu proti zavedeným stranám. (s. 132-135)

V sedmé kapitole se *Zoltán Pogátsa* pokouší představit maďarský subjekt Politika může být jiná (LMP). Autor se soustřeďuje zejména na vznik strany a její ideologii s ohledem na kořeny tohoto subjektu v maďarské nevládní scéně a klasifikuje LMP jako antiestablishmentnou protestní stranu. (s. 185) Jedním z hlavních problémů celé kapitoly nicméně je problematika práce se zdroji. V textu se vyskytuje velký (převážný) počet informací, jež nejsou nijak podpořeny konkrétními zdroji a současně kapitola přináší v pouze omezené míře popis sociodemografického profilu elektorátu strany či dalších témat, kterým se věnují ostatní příspěvky v publikaci. Tyto skutečnosti tak snižují celkový přínos kapitoly, což lze považovat za ztrátu zejména při vědomí, že LMP je z hlediska ideologického profilu poměrně zajímavý příklad strany, jež se snaží vnést do středoevropského (postkomunistického) prostoru propracovanou socioekonomickou filozofii, resp. severský socioekonomický ekopolitický model. (s. 187)

Závěrečná (osmá) kapitola autorské dvojice *Marta Gałazka* a *Marcin Waszak* přibližuje celkový kontext polské politické scény, který umožnil vstup Palikotova hnutí na parlamentní scénu ve volbách 2011. Zcela na místě je důraz kladený autory na popis postupného úpadku postkomunistického Svazu demokratické levice (SLD), jenž podle jejich názoru vytvořil na polské politické scéně volný prostor na straně poptávky ze strany levicových voličů. Tento popis Gałazka a Waszak doplňují přínosným pohledem na sociodemografické složení a základní geografické rozložení elektorátu hnutí a průzkumy, jež dokládají, že nejvíce voličů ve srovnání s rokem 2007 Palikotovo hnutí získalo právě od SLD. (s. 210) V tomto případě by nicméně bylo vhodné doplnit relativní hodnoty i absolutními. Pohled na absolutní zisky hlasů totiž ukazuje, že zatímco 15,9 % voličů SLD z roku 2007, kteří se v roce 2011 přesunuli k Palikotovu hnutí, představovalo v absolutním pohledu něco přes 300 tisíc voličů, v případě příchodu 10,9 % voličů od vládní Občanské platformy (PO) se jednalo o více než 700 tisíc voličů (tedy více než dvojnásobek). Uvedené zjištění tak ukazuje, že Palikotovo hnutí se nestalo útočištěm pouze pro levicové voliče, ale do velké míry i liberální elektorát, pro který může být i politika vládní PO nedostatečně liberální, s ohledem na jejich postoje v otázce vztahu mezi katolickou církví a státem. Tedy téma, kde Palikotovo hnutí prosazovalo jednoznačnou odluku církve od státu a celkově snížení vlivu církve na polskou politiku i veřejný život. Za zajímavý lze považovat rovněž pohled na značně nevyhraněný ideový profil hnutí – kombinující liberální profil v sociálních otázkách s ne zcela jasným názorem na ekonomická témata, který do jisté

míry problematizuje Palikotova minulost, kdy jím vydávaný týdeník zastával názory zcela opačné se současnými názory hnutí. (s. 202) Podobně lze ocenit analýzu některých témat, jež hnutí vneslo do polské politiky (s. 206-208), nebo pohled na vývoj organizační struktury hnutí a jeho vnitřní mechanismy rozhodování. (s. 211-216)

Závěrem lze zrekapitulovat, že publikaci, jejíž ambicí bylo seznámit čtenáře s aktuálním vývojem na poli nových „alternativních“ politických subjektů v zemích V4, se tuto ambici podařilo jednoznačně naplnit, a to i přes výše zmíněné dílčí výhrady. Texty nastiňují danou problematiku v celé své šíři, přináší řadu důležitých poznatků, přičemž k přehlednosti výkladu přispívají četné tabulky dokládající zjištěné informace a čtivosti napomáhá i rozřazení do krátkých jasně definovaných kapitol a taktéž srozumitelný jazyk jednotlivých příspěvků. Díky tomu lze knihu vřele doporučit jak zájemcům o problematiku „nových“ stran, tak širší (nejen) odborné obci. V úvodu recenze zmíněný úspěch nových stran v České republice, k němuž došlo po vydání knihy, přitom dokládá, že téma, jemuž se autoři věnovali, rozhodně není vyčerpané, další výzkumníci mohou na tuto publikaci navázat a dále prohloubit a obohatit výzkum nových politických formací nejen v zemích V4.

LITERATURA

- HANLEY, S., 2011: Dynamika utváření nových stran v České republice v letech 1996 – 2010: hledání možných příčin politického zemětřesení. Sociologický časopis 47, No. 1, s. 115-136.
- LUCARDIE, P., 2000: Prophets, Purifiers and Prolocutors: Towards a Theory on the Emergence of New Parties. Party Politics 6, No. 2, pp. 175-185.
- SIKK, A., 2011: Newness as a winning formula for new political parties. Party Politics 18, No. 4, pp. 465-486.

Pavel Maškarinec
Katedra politologie a filozofie, FF UJEP, Ústí nad Labem
Česká republika